

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

**INGLIZ VA O'ZBEK AKADEMIK MATNLARIDA EHTIYOTKORLIK
MA'NOSINI IFODALOVCHI HEDJIRLASH VOSITALARI**

Nasrullayev Javohirxon Ravshanxonovich

*Samarqand davlat chet tillar instituti xalqaro hamkorlik bo'yicha prorektori,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.*

Annotatsiya: Maqolada ingliz va o'zbek akademik matnlarida ilmiy fikrni ehtiyotkor, chegaralangan va dalilga mos shaklda ifodalovchi hedjirlash vositalari qiyosiy tahlil qilinadi. Ingliz tilidagi may, might, appear, suggest, likely kabi birliklar hamda o'zbek tilidagi mumkin, ehtimol, ko'rinadiki, deb hisoblash mumkin, ayrim hollarda kabi shakllarning semantik-pragmatik vazifalari ko'rib chiqiladi. Hedjirlashning noaniqlik belgisi emas, balki ilmiy xulosaning chegarasini ko'rsatish, muqobil talqin uchun joy qoldirish va muallif pozitsiyasini me'yorlashtirish vositasi ekanligi asoslanadi.

Kalit so'zlar: akademik diskurs, hedjirlash, ehtiyotkorlik ma'nosi, epistemik modallik, muallif pozitsiyasi, ilmiy uslub.

Akademik matnning muhim xususiyatlaridan biri fikrni dalil darajasiga mos ravishda ifodalashdir. Ilmiy muallif har bir xulosani mutlaq haqiqat sifatida emas, mavjud material, metod va kuzatuv imkoniyati doirasida taqdim etadi. Shu maqsadda turli tillarda fikrning qat'iyligini kamaytiruvchi, ehtimollikni bildiruvchi va da'voning chegarasini ko'rsatuvchi vositalar ishlatiladi. Zamonaviy pragmatika va akademik diskurs tadqiqotlarida bunday birliklar hedges yoki hedjirlash vositalari deb yuritiladi. Mazkur hodisani ingliz va o'zbek tillari materialida qiyoslash ilmiy yozuv madaniyati, tarjima va yosh tadqiqotchilarning akademik savodxonligini rivojlantirish uchun muhimdir.

K.Hayland hedjirlashni muallifning da'voni ehtimol, taxmin yoki cheklangan xulosa sifatida taqdim etishiga xizmat qiluvchi pragmatik strategiya sifatida tavsiflaydi [1]. Bu vositalar muallifni javobgarlikdan qochirish uchun emas, dalilning kuchini aniq belgilash uchun ishlatiladi. Masalan, "The results prove that..." shakli natijaning mutlaq va yakuniy ekanini bildiradi. "The results suggest that..." shakli esa natijalar muayyan talqinni qo'llab-quvvatlashini, biroq boshqa izohlar ham mavjud bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Akademik diskursda bunday ehtiyotkorlik muallif va o'quvchi o'rtasidagi ilmiy muloqotni muvozanatlashtiradi.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

Ingliz akademik matnlarida hedjirlash bir necha grammatik va leksik guruh orqali yuzaga chiqadi. Modal fe'llar: may, might, could; epistemik ravishlar: probably, possibly, apparently, relatively; fe'llar: suggest, appear, seem, assume, indicate; sifatlar: possible, likely, probable; miqdor va chegaralash birliklari: some, many, in part, to some extent, in most cases. "This pattern may reflect genre differences" gapida may sababning qat'iy emasligini ko'rsatadi. "The findings appear to support the hypothesis" gapida appear natijani bevosita fakt emas, kuzatuv asosidagi xulosa sifatida beradi. "In most cases" birikmasi esa umumlashtirish doirasini cheklaydi. Hyland va Milton tadqiqotlari hedjirlash va qat'iylik markerlarining akademik yozuvdagi muallif pozitsiyasini shakllantirishini ko'rsatadi [2].

O'zbek akademik uslubida ehtiyotkorlik ma'nosi modal so'zlar, analitik konstruksiyalar, taxmin fe'llari va chegaralovchi birikmalar orqali ifodalanadi. Mumkin, ehtimol, chamasi, nazarimizda, ko'rinadiki, deb hisoblash mumkin, taxmin qilish mumkinki, ayrim hollarda, ma'lum darajada, asosan kabi birliklar shular jumlasidandir. "Mazkur holat semantik kengayish bilan bog'liq bo'lishi mumkin" gapida bo'lishi mumkin muallif xulosasining ehtimoliyligini bildiradi. "Tahlil natijalari ushbu birlikning ko'proq baholovchi vazifada qo'llanishini ko'rsatadi" shakli qat'iyroq bo'lsa, "ko'rsatishi mumkin" shakli xulosani yumshatadi. "Ayrim misollarda", "tahlil qilingan material doirasida", "asosan" kabi birliklar esa xulosaning amal qilish chegarasini belgilaydi.

Ingliz va o'zbek tillarida hedjirlashning umumiy vazifasi o'xshash: da'voning ishonchlilik darajasini ko'rsatish, kategorik umumlashtirishdan qochish va muallif pozitsiyasini ilmiy me'yorga moslashtirish. Farq ko'proq shakliy vositalarda ko'rinadi. Ingliz tilida modal fe'llar va maxsus epistemik fe'llar juda faol. O'zbek tilida esa analitik tuzilmalar – "deb hisoblash mumkin", "xulosa qilish mumkinki", "bog'liq bo'lishi ehtimol" – ko'proq uchraydi. Ingliz tilidagi "suggest" bir fe'l bilan dalilning ehtiyotkor talqinini bildirs, o'zbek tilida "dalolat beradi", "ko'rsatadi", "taxmin qilish imkonini beradi" kabi muqobillar kontekstga qarab tanlanadi. Shuning uchun hedjirlashni tarjima qilishda faqat bitta so'zga teng muqobil izlash yetarli emas.

Hedjirlash ilmiy matnning zarur vositasi bo'lsa-da, uni ortiqcha ishlatish fikrning noaniq va ishonchsiz ko'rinishiga olib kelishi mumkin. Masalan, "ehtimol, mazkur natija ayrim darajada ma'lum omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin" kabi gapda bir nechta yumshatuvchi unsur yig'ilib qolgan. Uni "Mazkur natija ayrim omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin" shaklida ixchamlashtirish maqsadga muvofiq. Aksincha, cheklangan material asosida "barcha holatlarda", "shubhasiz", "to'liq isbotlaydi" kabi

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-06**

qat'iy birliklardan foydalanish ham ilmiy xulosani sun'iy ravishda kuchaytiradi. Demak, hedjirlashning samaradorligi birliklar soniga emas, ularning dalil darajasiga mos tanlanishiga bog'liq.

Akademik tarjimada hedjirlash markerlarini tushirib qoldirish muallif pozitsiyasini o'zgartiradi. "The data may indicate..."ni "Ma'lumotlar ko'rsatadi" deb tarjima qilish ehtimoliy xulosani qat'iy hukmga aylantiradi. Muvofiq variant "Ma'lumotlar ...ni ko'rsatishi mumkin" yoki "Ma'lumotlar ...dan dalolat berishi mumkin" bo'ladi. Xuddi shuningdek, o'zbekcha "ayrim hollarda" birikmasi inglizchada in some cases, occasionally yoki in certain contexts shaklida ifodalanadi. Tahrir jarayonida muallif har bir ehtiyotkorlik markerining vazifasini tekshirishi lozim: u dalilni to'g'ri chegaralayaptimi, shunchaki keraksiz noaniqlik yaratmayaptimi, tarjimada saqlanganmi?

Hedjirlash akademik matnda noaniqlik emas, ilmiy aniqlikning pragmatik shaklidir. U muallifga xulosaning ishonchlilik darajasi, tatbiq doirasi va muqobil talqin imkoniyatini ko'rsatishga yordam beradi. Ingliz tilida modal fe'llar, epistemik fe'llar va ravishlar faol bo'lsa, o'zbek tilida modal so'zlar hamda analitik konstruksiyalar muhim o'rin tutadi. Ilmiy yozuvda qat'iylik va ehtiyotkorlik o'rtasidagi muvozanat saqlanishi, tarjimada esa ushbu pragmatik ma'no to'liq yetkazilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hyland K. Hedjirlash in Scientific Research Articles. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1998. – 307 p.
2. Hyland K., Milton J. Qualification and certainty in L1 and L2 students' writing // Journal of Second Language Writing. – 1997. – Vol. 6, No. 2. – P. 183–205.
3. Hyland K. Writing without conviction? Hedjirlash in science research articles // Applied Linguistics. – 1996. – Vol. 17, No. 4. – P. 433–454.
4. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman Grammar of Spoken and Written English. – London: Longman, 1999.
5. Flowerdew J. The linguistic disadvantage of scholars who write in English as an additional language: Myth or reality? // Language Teaching. – 2019. – Vol. 52, No. 2. – P. 249–260.
6. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.